

РОЛЬ МЕДІА В МОБІЛІЗУВАННІ ГРОМАДСЬКОСТІ НА ВІДНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Зикун Н. І.

ВСТУП

Виснажлива, уже десятирічна війна в Україні, яка з лютого 2024 року перейшла в нову фазу, продемонструвала роль медіа як особливого суспільного інституту, який сприяє забезпеченню стабільності в суспільстві. Серед важливих завдань медіа в умовах воєнних викликів є підтримування психологічної стійкості й згуртованості українців, нормального функціонування економіки, пошук економічних інструментів зміцнення України у боротьбі з ворогом.

Війна загострила проблеми браку енергетичних ресурсів, викликом для багатьох галузей економіки держави став кадровий голод через мобілізацію фахівців до лав ЗСУ – насамперед у сферах транспорту, енергетики, технічних. Тому вкрай важливою стала консолідація громадянського суспільства, пошук нових ресурсів і стратегічне планування¹. Соціумом відтак здійснено переоцінку ролі кожного і кожної Змінилося ставлення до ролі жінок в

Метою дослідження стало осмислення ролі медіа в реалізації завдання мобілізування українського суспільства для підвищення його резильєнтності, подолання демографічної кризи й повоєнного відновлення національної економіки. «Україні є на чому будувати майбутнє: зручні цифрові державні сервіси, доступна медицина, комфортний клімат, значна культурна спадщина. Ми можемо стати світовим центром розвитку військових технологій, надаватимемо послуги з реабілітації та протезування, розпочнемо відбудову інфраструктури, краще ніж було, що відкриє можливості для професійної і кар'єрної самореалізації», – зазначила Оксана Жолнович, міністерка соціальної політики України.²

¹ Довженко О. Наслідки відчує кожен: що буде після призупинення допомоги США для громадського сектору. URL: https://24tv.ua/shho-bude-cherez-vtratu-finansuvannya-vid-usaid-tri-stsenariyi_n2740033?fbclid=IwY2xjawIH9ixleHRuA2FlbQlXMAABHcJ9vBiLG_RUZNJqi7F4sNRxoD1Ro6xq7K3_TXIAzEwsNQ2hTzw5B7kNkg_aem_6Y8WeuHg6XHnb_YcSaV4AQ

² Дайджест відновлення України .Ukraine Recovery Digest №133. Щотижневий огляд медіа, офіційних заяв та думок експертів на тему відновлення України. 30 вересня – 06 жовтня 2024. С. 9.

Простежується специфіка реалізації функцій медіа в умовах воєнних викликів, можливості й потенціал медіа в організації й підтримуванні суспільної активності. Доводиться, що медіа відіграють важливу роль не лише в інформуванні, а й у формуванні громадської думки, мобілізації та стимулюванні дій суспільних груп, необхідних для економічного відновлення.

На основі узагальнення результатів моніторингу матеріалів онлайн-медіа економічного спрямування («The Page», «Delo.ua», «Мінфін», «DT.UA») за 2019-2024 рр. і зміни демографічного ландшафту України констатується розширення сфер суспільної активності жінок. Окреслюються мовні засоби медійного відображення участі жінок в економічних, бізнесових, суспільних проєктах на прикладі використання фемінітивних назв.

Для досягнення мети застосовано комплекс релевантних дослідницьких методів: роботи з джерелами, вибірки, моніторингу – для формування масиву фемінітивів, відбору наукових розвідок, дотичних до теми дослідження, для простежування активності використання фемінітивних назв в обраних медіа. Аналіз та синтез застосовані для визначення аспектів вивчення фемінітивів у медійному дискурсі; описовий метод, групування та систематизації – для наукового кваліфікування фемінітивних лексем, метод контекстуального аналізу – для дослідження специфіки функціонування фемінітивів у текстах ЗМІ.

Встановлено, що в економічних медіа використання фемінітивів є усталеною практикою. Констатується активне їх входження в медійний дискурс, розширення тематичного діапазону, втрата з часом стилістичних конотацій, що сприятиме розумінню нових завдань і форматів медіадіяльності, подоланню гендерних стереотипів, ослівленню діяльності жінок у різних сферах суспільного буття, мобілізуванню суспільства на відновлення української економіки.

1. Роль медіа у формуванні й реалізації програм повоєнного відновлення української економіки

Медіа як соціальний інститут в усі часи виконували особливу функцію соціальної згуртованості й мобілізування суспільства, громади, колективу на виконання важливих суспільних завдань, реагування на внутрішні й зовнішні виклики, яка мала різні назви на певних історичних відтинках. Саме вона дала підстави кваліфікувати журналістику як «четверту владу».

Нині автори, поглиблюючи розуміння медіа, відображаючи їхню еволюцію у нових суспільних умовах, виокремлюють групи функцій медіа, спрямованих на задоволення потреб: 1) людини як індивіда, як

особистості; 2) соціальних груп та людини як члена відповідної групи; 3) суспільства загалом як цілісної соціальної системи та людини як члена цього суспільства»³. Підкреслюється, що, у контексті такої диференціації функцій, медіа як демократичний інститут суспільства, як «четверта влада» покликані сприяти налагодженню конструктивного суспільного діалогу, що сприяло б зниженню конфронтаційності й активізації інтеграційних процесів⁴. Для цього вони, вважають дослідники, повинні реалізовувати насамперед дві ключові соціальні функції: 1) доводити до суспільства інтереси та позиції різних соціальних суб'єктів із певних інформаційних питань, тобто публічно представляти, презентувати актуальні проблеми, теми та питання, пропозиції щодо їх вирішення (презентаційна функція); 2) залучати, об'єднувати за спільними інтересами представників різних суспільних груп, формувати різноманітних соціальних суб'єктів у суспільстві та сприяти їхній ефективній взаємодії (організаційна функція)⁵.

Особливою є роль медіа в умовах кризових ситуацій, природних катастроф або після значних економічних потрясінь. Останнє яскраво виявляється в українських реаліях в умовах воєнного часу, коли розширюється медійний вплив і діапазон завдань, виконуваних медіа різного змісту, спрямування, рівня охоплення аудиторії. Сьогодні визнається, що «посилена влада медіа, зокрема Інтернету, сприяє підвищенню обізнаності та залученості, а також розширенню доступу до інформації», «медіа посилюють співчуття та глобальну активність у сфері прав людини», створюють нові можливості для організації громадської діяльності»⁶. Комітет Міністрів Ради Європи визнав, що медіа мають «величезний потенціал для здійснення соціальних змін». Вони «є не просто дзеркалом суспільство, вони здатні змінювати суспільство й свідомість споживача завдяки поширенню контенту»⁷.

Попри повномасштабні воєнні дії, в Україні ведеться послідовна робота над планами повоєнного відновлення. Причому, розуміння поняття відновлення не обмежується лише будівництвом та інфраструктурою, його розглядають в екзистенційному сенсі,

³ Пахнін М. Засоби масової комунікації та засоби масової інформації: співвідношення понять. Юридичний бюлетень. Випуск 8. 2018. С. 65.

⁴ Там само. С. 66.

⁵ Там само. С. 69.

⁶ Компас. Посібник з освіти з прав людини за участю молоді. Друге видання, переглянуто у 2020 році, оновлене у 2023 році. Видавництво Ради Європи. Надруковано в Україні. 496 с. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/hre-and-activism>

⁷ Висвітлення теми гендерночутливого відновлення України: досвід медіа. Аналітичний матеріал. Авторки: Ліза Кузьменко, Зоя Красовська, с. 4.

враховуючи необхідність майбутніх змін у соціальній, культурній, освітній сферах⁸.

Варто підкреслити, що «процес планування Урядом післявоєнного відновлення країни стартував недовзі після повномасштабного вторгнення. Указом Президента України «Про Національну раду з питань відновлення України після війни» від 21 квітня 2022 року (№ 266/2022) було створено Національну раду з питань відновлення України після війни для розробки стратегій, планів дій, пропозицій щодо першочергових реформ та відповідних нормативно-правових актів, які регулюватимуть процеси відновлення країни⁹. Нині проекти та ініціативи з відновлення реалізуються як мінімум за 27 напрямками, із широким залученням на переважній більшості напрямів громадських організацій¹⁰. Зокрема, у публічному просторі вже існують плани відновлення окремих територій, які постраждали в ході бойових дій чи були деокуповані¹¹; Transparency International Ukraine оприлюднила “Концепцію відбудови України”¹², обговорюються й інші більш або менш масштабні проекти. Їхні розробники розглядають медіа як активну силу, медіатора й організатора суспільної активності, а інформаційну політику – як важливий напрям повоєнної відбудови. Громадська коаліція “Україна після перемоги” створила 64-сторінковий візійний документ “Бачення України 2030”, який охоплює майже всі сфери внутрішньої політики, економіки та державного управління. Серед них – і медіа та інформаційна політика¹³.

Саме публічність відіграє велику роль у вирішенні питань, що стосуються відбудови нашої країни. Прерогативою медіа у контексті реалізації цих планів є: забезпечування в оперативному порядку аудиторії актуальною інформацією про стан економіки, урядові ініціативи, фінансові можливості та стратегії відновлення; роз’яснювання широкому загалу важливості економічних трансформацій і їхнього впливу на людей; інформування про такі ключові економічні завдання, як адвокація реформ для лібералізації; перезапуск переміщених бізнесів; транслявання важливості економічної свободи та підприємницької ініціативи¹⁴.

⁸ Висвітлення теми гендерночутливого відновлення України: досвід медіа. Аналітичний матеріал. Авторки: Ліза Кузьменко, Зоя Красовська. С. 5.

⁹ Гендерний профіль країни Україна. ЄС за гендерну рівність: служба допомоги реформам. Оновлений, липень 2023 року. С. 28.

¹⁰ Дослідження ініціатив у сфері повоєнного відновлення. Червень 2023 р. С. 8.

¹¹ Там само. С. 29.

¹² Концепція відбудови України. URL: <https://ti-ukraine.org/project/reconstruction-of-ukraine/>

¹³ Дослідження ініціатив у сфері повоєнного відновлення. Червень 2023 р. С. 54.

¹⁴ Там само. С. 66.

Медіа стають фактично модераторами діалогу в громадах, фасилітаторами між владою і громадськістю. Узагальнення результатів моніторингу української медійної практики 2022–2024 рр. дає підстави для виокремлення таких ключових змістових блоків, підтримуваних медіа: підвищення обізнаності щодо економічного відновлення й розвитку українських регіонів, які постраждали внаслідок повномасштабного вторгнення, та формування відповідальності й залученості кожного до процесів відновлення (від підтримки малого бізнесу, релокованих бізнесів – до змін у споживчих звичках); сприяння мобілізації ресурсів та підтримки (спонукання людей до активних дій, таких як інвестування, споживання вітчизняних товарів, підтримка українських підприємств; медіа також стають майданчиками для збору благодійних коштів та ресурсів, необхідних для відновлення); підтримування національної ідентичності через створення в медіа позитивних наративів про країну, які надихають громадян на відновлення національної економіки; сприяння резильєнтності суспільних груп, бізнес-середовища; підтримування підприємницьких і бізнес-ініціатив, започаткованих жінками; мобілізація інвестицій через привертання уваги міжнародних інвесторів до повоєнного відновлення, реформування інфраструктури та підтримки інновацій.

Економічні аспекти відновлення тісно переплітаються із подальшим розвитком громадянського суспільства й культивуванням в Україні суспільних норм, єдиних для всього європейського простору. Коаліція Реанімаційний Пакет Реформ, у якій беруть участь 26 громадських організацій, направила «Бачення України: реформування та відновлення соціально-гуманітарної сфери у перспективі 2030 року», у якому пріоритетними є питання національної ідентичності; громадянського суспільства та медіа; гендерної політики; прав людини; освіти, науки та інновацій; системи охорони здоров'я; молоді і спорту; політики щодо людей з інвалідністю та ветеранів¹⁵. Фахівцями Національного інституту стратегічних досліджень підготовлена «Концепція стратегії повоєнного відновлення та розвитку України», у якій йдеться, що «здобувши Перемогу, країна постане перед безпрецедентним викликом: у максимально стислі терміни відновити можливості забезпечувати гідне якісне життя людей на основі ефективної реалізації національного людського, природноресурсного, економічного потенціалу»¹⁶. Серед загальних цілей, яких обов'язково має досягати стратегія, названа зокрема така, як

¹⁵ Дослідження ініціатив у сфері повоєнного відновлення. Червень 2023 р. С. 55.

¹⁶ Концепція стратегії повоєнного відновлення та розвитку України. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-05/stratvidnovlennya-koncept-v2.pdf>.

«збереження соціальної згуртованості, зміцнення стійкості, посилення солідарної відповідальності суспільства за відбудову країни»¹⁷.

«За час війни Україна втратила понад 10 млн населення: близько 6 млн виїхали за кордон, понад 4 млн опинилися в окупації, багато загинули. Усе це не могло не позначитися на ринку праці» (Мінфін, 20 жовтня 2023). Е.Лібанова вказує, що «компенсацією зменшення кількості економічно активних осіб має стати ... максимальна активізація українського населення й покращення якісних параметрів робочої сили»¹⁸. Одним із найзагальніших комплексних документів – візій відновлення України є Національний план відновлення, перша редакція якого була представлена в червні 2022 року¹⁹, у якому сформульовано низку пропозицій, спрямованих на: «розширення представництва жінок у професіях, в яких вони традиційно були недостатньо представлені, наприклад, в енергетиці, ІКТ, сільсько-господарських професіях, пов'язаних з використанням устаткування та біотехнологій; розширення доступу жінок до ресурсів, інформації, фінансування, тощо, у тому числі для підприємництва в цих галузях; визнання внеску жінок та підвищення їхньої видимості в тих сферах діяльності, де вони представлені недостатньо; подолання незбалансованості соціального захисту та підтримки; подолання чинників, що призводять до гендерних розривів – зокрема, гендерних стереотипів щодо «жіночих» та «чоловічих» професій, здатності жінок бути успішними підприємцями, ролі жінок та чоловіків у сім'ї та суспільстві.

2. Розширення сфери суспільної активності жінок

Останніми роками у світі спостерігається розширення сфери суспільної активності жінок, їхня роль зазнає значних перетворень. «Ми рухаємося в століття сильних жінок, де вони матимуть більше впливу», – вважає Маргарета Дженек, провідна економістка Всесвітнього економічного форуму, керуюча партнерка Horizon Group (The Page, 4 грудня 2019).

Після здобуття Україною незалежності суспільство пододало значний шлях з оновлення суспільно-політичних стандартів, формування й культивування нової системи цінностей з огляду на обрані євроінтеграційні орієнтири. Однією із важливих проблем, яка потребувала скоординованих зусиль владних інституцій, громадських організацій,

¹⁷ Концепція стратегії повоєнного відновлення та розвитку України. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-05/stratvidnovlennya-koncept-v2.pdf>.

¹⁸ Лібанова Е. Ринок праці України: де працює більшість українців і скільки заробляє. <https://minfin.com.ua/ua/2023/10/20/114567467/>

¹⁹ Гендерний профіль країни Україна. ЄС за гендерну рівність: служба допомоги реформам. Оновлений, липень 2023 року. С. 28.

суспільства, і в довоєнний період залишалася проблема гендерного балансу. Зміни в цьому напрямі відбувалися насамперед за сприяння європейських і міжнародних інституцій. Увага міжнародних організацій до питання гендерного паритету пояснюється тим, що збільшення участі жінок у робочій силі та скорочення гендерного розриву сприяє більш швидкому економічному зростанню²⁰. Забезпечення гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок є однією з 17 цілей Програми сталого розвитку ООН, яка нині активно імплементується в Україні²¹.

Нині ситуація в Україні є особливою, оскільки, як вказують експерти, «повномасштабна війна стала фактором, який визначає практично всі процеси та динаміку всіх видів відносин в Україні, у тому числі пов'язаних з гендерною рівністю, розширенням можливостей та прав жінок»²². «Через війну зростає роль жінок в економіці. Залучення їх до ринку праці стає питанням державного значення. Про це заявила заступниця міністра економіки Тетяна Бережна під час SHE Congress 2024 у Києві, повідомляє Delo.ua. За її словами, «наразі в Україні офіційно працює 4,3 млн жінок, 62 000 жінок служать в ЗСУ» (Delo.ua, 26 вересня 2024).

У зв'язку зі зміною демографічного ландшафту, із відчутним виснаженням чоловічого населення через необхідність ведення боротьби на значній лінії фронту в Україні відбувається «процес критичної зміни суспільних ролей», зростання вагомості й частки суспільної активності жінок²³. Аналітики констатують, що стають міцнішими жіночі організації, зростає усвідомлення суспільством ролі жінок у відповідях на російську агресію й подолання її наслідків²⁴. Зарубіжні партнери України визнають, що жіноче лідерство має важливе значення як для перемоги України, так і для відбудови повоєнного миру²⁵.

²⁰ Gender equality in education, employment and entrepreneurship: Final report to the MCM – 2012. URL: <http://www.oecd.org/employment/50423364.pdf>. p. 17; Klasen S., Lamanna F. The impact of gender inequality in education and employment on economic growth: New evidence for a panel of countries. *Feminist Economics*. 2009. 15 (3). P. 91–113.

²¹ PROON v Ukraini. URL: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/ourwork/sdg-overview.html>.

²² Гендерний профіль країни Україна. ЄС за гендерну рівність: служба допомоги реформам. Оновлений, липень 2023 року. С. 76.

²³ Левченко М. Жінки під час війни: до чого призведе те, що українки опинилися на передовій захисту цивільних в Україні. https://rubryka.com/blog/women_in_war/

²⁴ Гендерний профіль країни Україна. ЄС за гендерну рівність: служба допомоги реформам. Оновлений, липень 2023 року. С. 9.

²⁵ Сисак І. Жінки в армії, політиці і владі: як змінилася гендерна ситуація в Україні. <https://www.radiosvoboda.org/a/genderna-sytuatsiya-v-ukraini-voennoho-chasu/32696907.html>

У Звіті про глобальний гендерний розрив за 2023 рік – основному міжнародному індексі, який щорічно публікується Всесвітнім економічним форумом і за яким оцінюється досягнення в сфері гендерної рівності, Україна займає 66 місце з 146 країн. Результат покращився з 2022-го, коли Україна була на 81-му місці²⁶. Рейтинг формується на основі даних у чотирьох категоріях: 1) економічна участь та можливості; 2) реалізація в освіті; 3) здоров'я та життєзабезпечення; 4) розширення прав та можливостей у політиці. Найгірші показники гендерної рівності Україна демонструє у сфері розширення політичних прав і можливостей (87 місце). Дещо кращі справи з гендерною рівністю у сфері освіти (56 місце), економічних можливостей (55 місце), здоров'я та виживання (45 місце)²⁷.

За матеріалами економічних видань ми зробили медіаізріз тенденцій щодо професійної зайнятості жінок в Україні в 2022-2023 роках. Війна змінила суспільство, кожного з нас, міцнішими стали наші зв'язки, вищою відповідальність за загальну справу, кожен і кожна стали готовими розширити, змінити сферу зайнятості. Міжнародна спільнота Women Leaders for Ukraine у співпраці з Інститутом соціології НАН України провела дослідження про стан жінок в Україні під час війни, результати якого презентували на форумі резильєнтного лідерства Women Leaders for U 23 вересня 2024 року. Результати засвідчили, що понад 60% респондентів вважають, що війна посилила роль жінок у суспільстві та бізнесі, підкреслюючи їхню участь у вирішенні кадрових криз та прийнятті важливих рішень²⁸. Крім іншого, жінки займаються відстоюванням інтересів України на міжнародних майданчиках, активно долучаються до волонтерських ініціатив, надання гуманітарної допомоги, підготовки об'єктів цивільної оборони, реалізуючи ці напрями з притаманною їм емпатійністю²⁹.

У матеріалі «Скляна стеля, стереотипи та жінка в політиці: інтерв'ю з Олександрою Василенко» (The Page, 24 липня 2023) вказується на широту проблематики, яка цікавить активних жінок: «Жінки, які піднімають складні питання, що не обмежуються лише темами, пов'язаними із жіночими правами (соціальні питання, гендерна рівність), а також займаються економічними питаннями, захистом

²⁶ Гендерний профіль країни Україна. ЄС за гендерну рівність: служба допомоги реформам. Оновлений, липень 2023 року. С. 9.

²⁷ Там само.

²⁸ Понад 60% жінок вважають, що війна посилила їх роль у суспільстві та бізнесі. <https://mind.ua/news/20279460-ponad-60-zhinok-vvazhayut-shcho-vijna-posilila-yih-rol-u-suspilstvi-ta-biznesi>.

²⁹ Левченко М. Жінки під час війни: до чого призведе те, що українки опинились на передовій захисту цивільних в Україні. https://rubryka.com/blog/women_in_war/

довкілля, переглядом будівельних норм, доступом до інформації та зброї. Вони проактивні, яскраві, адвокатують Україну, український бізнес і національні інтереси, зміцнюють міжпарламентську та міждержавну співпрацю». Наше суспільство стає відкритішим і сприяє жінкам, які займаються політикою та роботою в уряді.

Проте питання різноманіття в компаніях в Україні донедавна не стояло гостро і на законодавчому рівні не регулюється, як в Європі. Раніше драйвером таких напрямів був переважно міжнародний бізнес, впроваджуючи глобальні програми створення рівних умов для жінок і чоловіків, підкреслює Наталія Слинко, HR-експертка, власниця консалтингової компанії TalentMatch. Вона вказує, що дефіцит кадрів через воєнні дії на території України зумовив започаткування великими компаніями програм навчання жінок, залучення їх до роботи і з виробничими лініями, і на транспорті (The Page, 8 березня 2024).

У березні 2017 року було визнано таким, що втратив чинність, наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29 грудня 1993 року № 256 «Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 30 березня 1994 року за № 51/260³⁰. У матеріалі «Українські жінки змушені йти на чоловічу роботу, – WSJ» відзначалося, що це змінило ситуацію на ринку праці та дало можливість жінкам працювати у нових, «чоловічих» сферах» (The Page, 22 травня 2024).

У час війни жінки все частіше беруть на себе лідерство: «сьогоднішня ситуація в нашій країні вочевидь демонструє здатність жінок впливати на всі внутрішньополітичні процеси на національному та місцевому рівнях. І ті нові ролі, які наші жінки опанували під час війни, мають бути повністю реалізовані в процесі відбудови»³¹.

У матеріалі «Більше половини нових ФОП в Україні відкрили жінки: які сфери обирають» (Delo.ua, 20 травня 2024) зазначається, що, за даними Єдиного державного реєстру, у першому кварталі 2024 року жінки створили понад 43 тисячі ФОПів в Україні, понад 50% від загальної кількості. Найчастіше жінки відкривають бізнес у сфері роздрібної торгівлі, надання індивідуальних та інформаційних послуг. В іншому матеріалі цього ж медіа «Портрет підприємщиці. 9 з 10 бізнесів українок працюють лише в межах країни» (Delo.ua, 27 лютого 2023) провідними секторами, у яких працюють жіночі бізнеси, називаються

³⁰ Наказ Міністерства охорони здоров'я від 13 жовтня 2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1508-17>

³¹ Українське життя у ритмі відновлення після війни та участь жінок у цьому процесі. 20 червня 2023, <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/ukrajina-pislya-viyni-yakoyu-bude-rol-zhinok-u-vidnovlenni-krajini-50323220.html>

краса та здоров'я (17%), роздрібна торгівля (12%), сільське господарство та продовольство (12%), освіта (8%), піар та маркетинг (7%). Як бачимо, сучасне бізнес-середовище швидко трансформується, каталізаторами змін стають самі жінки, які започатковують власні бізнеси або обіймають керівні посади. Вплив жіночого підприємництва на економіку багатьох держав уже відчутний, Україна не виняток. В аналітичному дослідженні «Портрет українських жінок-підприємниць» прогнозують, що цей вплив тільки зростатиме» (Delo.ua, 30 липня 2024). Водночас в Україні визнають існування гендерного дисбалансу в бізнес-середовищі. Жінки частіше відкривають малі і мікробізнеси, а у середніх і великих підприємствах переважають все ж чоловіки-керівники чи власники (Мінфін, 5 серпня 2024).

У Work.ua³² серед категорій, де на вакансії відгукуються переважно чоловіки, називають будівництво, архітектуру (76% від усіх відгуків); транспорт, автобізнес (74%); охорону, безпеку (71%); робітничі спеціальності, виробництво (62%); сільське господарство, агробізнес (61%). Жінки нині активніше долучаються до роботи в сфері ЖКГ, обслуговування метрополітену, у соціальній сфері³³. Брак «синіх комірців» – вантажників, комплектувальників, експедиторів, водіїв вантажівок – залишиться важливим викликом для нашої країни, оскільки мобілізація чоловіків на фронт у майбутньому лише зменшить кількість вільних кандидатів за такими запитами³⁴. За спостереженнями Тетяни Пашкіної, HR-експертки, жінки вже нині активно долучаються до водійських спеціалізацій і сідають за кермо фур, тракторів, автобусів, потягів метро та освоюють виробничі професії операторів, зварювальників тощо. Цьому сприяє те, що держслужба зайнятості видає ваучери на перекваліфікацію, у деяких роботодавців або громадських організацій є різноманітні навчальні програми й курси (The Page, 8 березня 2024). Жінки нерідко обирають і навчання «охоронниць, трактористок, токарів, електрогазозварювальників, була й жінка, яка навчалася на машиністку електропотяга» (Delo.ua, 23 листопада 2023). На заводі в Кременчуці ще у 2021 році запустили проєкт навчання жінок-водіїв навантажників. І ці співробітниці вже кілька років поспіль успішно реалізують себе в роботі (Delo.ua,

³² Бабенко М. Водійки, інженерки, розробниці. Як стирається межа між чоловічою і жіночою роботою. The Page. 8 березня 2024 <https://thepage.ua/ua/economy/rinok-praci-v-ukrayini-2024-yak-zhinki-opanovuyut-cholovichi-profesiyyi>

³³ Українське життя у ритмі відновлення після війни та участь жінок у цьому процесі. 20 червня 2023, <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/ukrajina-pislya-viyni-yakoyu-bude-rol-zhinok-u-vidnovlenni-krajini-50323220.html>

³⁴ Смирнова І. В ритейлі жінками намагаються закрити «чоловічі» вакансії. Виходить не завжди. <https://thepage.ua/ua/ritejl/oglyad-rinku-praci-v-ukrayinskomu-ritejli-brak-linijnogo-personalu>

8 березня 2023). 20 червня 2024 року у цьому ж медіа читаємо матеріал «Мінекономіки та USAID відкрили "Школу операторів будівельної техніки": акцент – на залученні жінок» (Delo.ua, 20 червня 2024). В іншому медіа читаємо: «Intellias інвестує в розвиток STEM-освіти, коучинг, проводить лекції для університетів і інститутів. Femtechro навчає жінок спеціальностей, що раніше були заборонені законодавством. Так, у школі водійок співробітниці компанії можуть навчитися керувати самоскидом Caterpillar вантажопідйомністю 220 тонн – спеціалізацію вже отримали п'ятеро жінок» (Форбс, 23 травня). Такі кроки, на нашу думку, покликані не лише розв'язати проблему кадрового голоду, а й сприяти вирішенню соціальних питань. Про це говорять керівники українських підприємств в одному з матеріалів цього ж медіа: «"Ми підтримуємо рівність чоловіків і жінок, і що раніше наша молодь буде у спільному контексті, то менше буде необхідності організовувати школи жіночого лідерства для дорослих жінок, щоб вселяти у них віру в себе та переконувати їх у їхній спроможності. Тому, так, ми відкрили свої двері для дівчат і хлопців", – додає Олена Кравченко, рекрутерка Полтавського ГЗК Femtechro» (Delo.ua, 26 липня 2024).

Аналітики порталу DOU проаналізували, як змінювалася кількість і роль жінок в українському ІТ за останнє десятиліття – зараз жінки становлять близько чверті фахівців в українському ІТ. Досвідчені ІТ-фахівчині найчастіше працюють QA (25% усіх жінок з досвідом від п'яти років), розробницями та HR/рекрутерками/спеціалістками з навчання та розвитку (по 18%)»³⁵.

Активні воєнні дії змінили ставлення до жінок і в воєнній сфері. За інформацією Міноборони, станом на січень 2024 року в українській армії служать 45,5 тис. військовослужбовиць, з яких майже 13,5 тис. мають статус учасника бойових дій³⁶. А вже в липні поточного року, за даними заступниці міністра оборони Наталії Калмикової, у лавах Збройних сил України було понад 67 тис жінок. Із них 19 тис – цивільні співробітниці, інші є військовослужбовицями (Delo.ua, 10 липня 2024). Цей показник значно перевищує середній рівень у більшості країн світу³⁷.

³⁵ Ковальова А. Як змінювалася кількість жінок в українському ІТ за останнє десятиліття. URL: <https://thepage.ua/ua/news/yak-zminyuvalasya-kilkist-zhinok-v-ukrayinskomu-it-za-ostannye-desyatilettya>

³⁶ Водійки, інженерки, розробниці. М.Бабенко. Як стирається межа між чоловічою і жіночою роботою. The Page. 8 березня 2024. URL: <https://thepage.ua/ua/economy/rinok-praci-v-ukrayini-2024-yak-zhinki-opanovuyut-cholovich-profesiyyi>

³⁷ Левченко М. Жінки під час війни: до чого призведе те, що українки опинилися на передовій захисту цивільних в Україні. URL: https://rubryka.com/blog/women_in_war/

Поштовхом для зростання кількості жінок в армії стала війна на сході України, яка почалася 2014-го, а також законодавчі зміни. У 2018 в Україні прийняли закон про рівні права і можливості для чоловіків і жінок при проходженні військової служби, що дало можливість жінкам обирати посади, на яких вони хочуть служити та здобувати бойові спеціальності на рівні з чоловіками³⁸. У Міноборони зауважують, що скасували усі обмеження для доступу військово-службовиць до усіх посад: «Якщо раніше жінки могли проходити службу на посадах переважно медичних спеціальностей, зв'язківців, бухгалтерів, діловодів і кухарів, то нині – жінка в армії може бути водієм, гранатометником, заступником командира розвідгрупи, командиром БМП, ремонтником, кулеметником, снайпером тощо» (Delo.ua, 16 жовтня 2023).

Простежуються певне «потепління» у ставленні до жінок в дипломатичному середовищі: «Міністерство закордонних справ через кадровий голод вдалося до відкритого конкурсу на посади послів. Про це розповів на своїй сторінці у Facebook очільник відомства Дмитро Кулеба. ... Крім того, він повідомив, що за умови рівних професійних показників при обранні переможців відбору надаватиме перевагу жінкам – "просто тому, що дипломатія була багато десятиріч несправедлива щодо кар'єрного зростання жінок"» (Delo.ua, 13 вересня 2023).

Проаналізовані нами медіа повною мірою відображають суспільний фокус на активне залучення жінок до повоєнного відновлення. Про констатування медіа зміни ролі жінки, визнання факту розширення професійних сфер із залученням жінок можуть свідчити показові заголовки: «Як жінки-підприємці адаптуються до воєнних реалій в Україні» (The page, 14 лютого 2023); «Сила жіночого бізнесу: як підприємці розвивають бізнес під час війни» (The page, 10 липня 2023); «Нові гранти для бізнесвумен в аграрному секторі» (The page, 12 травня 2023); «Водійки, інженерки, розробниці. Як стирається межа між чоловічою і жіночою роботою» (The page, 8 березня 2024); «В ритейлі жінками намагаються закривати «чоловічі» вакансії. Виходить не завжди» (The page, 24 лютого 2024); «Як змінювалася кількість жінок в українському ІТ за останнє десятиліття» (The page, 22 лютого 2024); «Торговельні мережі навчають жінок «чоловічим» професіям» (The page, 29 березня 2024); «Українські жінки змушені йти на чоловічу роботу, – WSJ» (The page, 22 травня 2024).

³⁸ Сисак І. Жінки в армії, політиці і владі: як змінилася гендерна ситуація в Україні. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/genderna-sytuatsiya-v-ukraini-voennoho-chasu/32696907.html>

Нові ролі, опановані жінками під час війни, мають бути повною мірою реалізовані в процесі повоєнної відбудови, Українські жінки мають стати лідерками, які впливатимуть на всі процеси управління відбудовою держави³⁹.

3. Мовні засоби медійного відображення ролі жінки

Зміна суспільних умов і гендерного ландшафту зумовлює активне творення й використання номінацій, мовних засобів на позначення нових професій, нових суспільних ролей, нових форм активності. Попри неоднозначність ставлення до сучасних фемінітивів, дослідники визнають такі жіночі новотвори, жіночі (фемінні) номінанти позитивним фактом, маркером гендерної справедливості в суспільстві, виразником нашої епохи. А. Сваричевська кваліфікує фемінітиви як гендерно лінгвістичне знаряддя боротьби за рівні права жінок⁴⁰, Л. Курченко – як додатковий засіб утвердження рівноправності статей у професійній сфері⁴¹. О. Левченко вважає, що вживання диференційованих за гендерною ознакою назви професій та інших ідентичностей відповідає потребі соціальної репрезентованості жінки в суспільстві, розвиває й саму мову, робить її більш відповідною життєвим реаліям⁴².

Фактичним матеріалом нашого дослідження стали мікроконтексти, у яких функціонують фемінітиви і маскулінативи, дібрані шляхом довільної вибірки з текстів «The Page», «Delo.ua», «Мінфін», «Дзеркало тижня» – загалом опрацьовано понад 600 медіатекстів за 2019–2024 рр., у яких зафіксовано використання майже 350 фемінітивів.

Ми аналізували не стільки лінгвістичні особливості фемінітивних лексем (хоча й тут ми простежували й обґрунтовували певні тенденції), а насамперед номінування форм жіночої активності й участі в різних сферах суспільної діяльності. Нас цікавила системність і послідовність використання фемінітивів у текстах, їхня різноманітність. Моніторинг медіа економічного спрямування засвідчив, що фемінітиви активно входять в медійний дискурс, демонструючи широкий тематичний діапазон, відображаючи професійну зайнятість сучасної жінки, її громадську активність. Слово «активізм» існує лише близько 100 років,

³⁹ Українське життя у ритмі відновлення після війни та участь жінок у цьому процесі. 20 червня 2023, <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/ukrajina-pislya-viyni-yakouy-bude-rol-zhinok-u-vidnovlenni-krajini-50323220.html>

⁴⁰ Сваричевська А. Фемінітиви і гендерне мовознавство з позицій феміністської лінгвістики, с. 91. URL: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/43_2021/part_3/16.pdf.

⁴¹ Курченко Л. Лінгвістичне конструювання гендерних відносин влади в дискурсі: до історії та методології досліджень. *Studia linguistica*. 2012. Вип. 6 (2). С. 309.

⁴² Левченко О. Лінгвістичні дослідження гендеру в Україні. *Людина. Комп'ютер. Комунікація* : збірник наукових праць. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2017. С. 77.

принаймні, у його сучасному розумінні, яке тісно пов'язано з дієсловом «діяти». Активістами/активістками називають тих, хто активно агітує за зміни, зазвичай з політичних чи соціальних питань. Найчастіше говорять про екологічних активістів, борців за мир, місцевих активістів, які прискорюють розв'язання місцевих проблем⁴³.

Низка зафіксованих нами фемінітивних номінацій вказує на різні форми суспільної активності жінок, їхнього лідерства й активізму: *активістка, громадська активістка, соціальна активістка, політична активістка, антикорупційна активістка, еко-активістка (екоактивістка), екологічна активістка, активістка боротьби за права людини, фем-активістка, борчиня за рівність, лідерка, лідерка думок, мотиваційна спікерка, активістка за права тварин, зоозахисниця, захисниця тварин, волонтерка, промоутерка*.

Наведемо приклади слововживання таких назв в аналізованих медіа у різні роки: «“Нічого для нас без нас”, – коментує залучення громади до прийняття рішень Уляна Джурляк, архітекторка, *громадська активістка* та співзасновниця громадської організації "Зберегти Квіти України"» (The Page, 8 листопада 2023); «*Антикорупційна активістка* Каленюк вважає, що війна створила незворотний тиск із вимогою реформ» (The Page, 20 вересня 2023); «*20-річна екологічна активістка* брала участь у протестах проти знесення села Лутцерат» (The Page, 17 січня 2023); «Стрічку “Маленька мама” зняла Селін Сьямма – режисерка та *фем-активістка*» (Delo.ua, 24 січня 2022); «67% українських *жінок-лідерок* переконані у зростанні їхніх організацій протягом наступних трьох років» (The Page, 20 вересня 2023); «Засновниця благодійного фонду United for Freedom, громадська діячка та *лідерка думок* Ірина Адоніна розповіла, як розвивати особистий бренд у соцмережах під час війни» (Delo.ua, 02 серпня 2023); «Тамара Х'юман, *активістка за права тварин*, веганка і засновниця веганської організації «Кожна Тварина», розповіла, що її проєкт щодня готує та відправляє декілька посилок бійцям та бійчиням, що не споживають продукти тваринного походження» (The Page, 3 листопада 2022); «Історія *зоозахисниці* та чемпіонки світу з пауерліфтингу з Миколаєва, яка продовжує рятувати тварин навіть під обстрілами» ((The Page, 19 липня 2024).

За даними 2017 року, журналісти залучали жінок експертами лише в 19% випадків, насамперед для коментування соціальних тем. На долю чоловіків припадали теми політики, економіки. Автори говорять про

⁴³ Компас. Посібник з освіти з прав людини за участю молоді. Друге видання, переглянуте у 2020 році, оновлене у 2023 році. Видавництво Ради Європи. Надруковано в Україні. 496 с.

збереження цього співвідношення і в 2020 році⁴⁴. Нами ж зафіксовано понад чотири десятки номінацій експерток у різних сферах діяльності – саме так їх кваліфікували в аналізованих медіа, що свідчить про розширення пулу жінок, яких залучають до коментування й експертної оцінки суспільних проблем, обговорюваних у медіа: експертка платформи з розвитку кар'єри, HR-експертка, експертка зі створення креативних рішень та управління командами, експертка з корпоративного управління, сертифікована експертка з КСВ (корпоративна соціальна відповідальність – авт.), експертка з управління добробутом співробітників в організації, експертка з нерухомості, експертка з ядерної енергетики та ядерної безпеки, фінансова та інвестиційна експертка, експертка у сфері фінансів, експертка з фінансової грамотності, експертка ресторанного бізнесу, експертка з питань харчової індустрії, експертка з питань продовольчої безпеки, експертка у сфері ЖКГ, експертка з дослідження брендів, експертка з маркетингу, експертка з шляхобудування, експертка з міжнародних зв'язків і зовнішньої торгівлі, експертка зі стратегічного фандрейзингу, експертка із закупівель, експертка з цифрових технологій, цифрової трансформації та цифрової економіки та розвитку ІТ-бізнесу, експертка з переговорного процесу, експертка з піару та комунікацій, експертка з етики конфліктів, експертка в області інфекційних хвороб, експертка з аграрних питань, експертка у галузі АПК, експертка з екологізації тваринництва, експертка з інфраструктури, експертка з щастя, експертка з електротранспорту, політична експертка, сирна експертка, експертка з питань оподаткування, експертка з питань зміни клімату, експертка із захисту прав дитини, ювелірна експертка, експертка у сфері торговельної політики, експертка з наркополітики, гендерна експертка тощо.

Ще однією формою позначення суспільної зайнятості й професійної спрямованості жінок, визнання їхньої суспільної активності й впливу на суспільні процеси стало використання слова *фахівчиня* із залежними словами, що визначають напрям професійності: *фахівчиня із комунікацій, фахівчиня зі стратегічних комунікацій та піару, фахівчиня із соціальних та поведінкових комунікацій, провідна фахівчиня з медичного права, фахівчиня з діагностики стоп та моделювання устілок, фахівчиня з продукту, фахівчиня з кіберзахисту, фахівчиня з відновного правосуддя* тощо.

⁴⁴ Марутян К. Культура гендерно чутливої комунікації в секторі безпеки і оборони. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/article/view/472>

У схожому значенні в мовленні використовується слово *спеціалістка* із залежними компонентами, які конкретизують професійну сферу, – очевидно, такі номінації виникли через необхідність позначення наряду діяльності, який не отримав однослівної фемінітивної номінації. В аналізованих текстах нами фіксувалися такі: *HR-спеціалістка*, *HR/ R-спеціалістка*, *спеціалістка з туризму*, *провідна спеціалістка з маркетингу*, *спеціалістка по Чорнобилю*, *спеціалістка з досліджень психічного здоров'я*, *спеціалістка з оборони*, *спеціалістка зі сталого розвитку*, *спеціалістка з питань євроінтеграції*, у відповідних контекстах: «Як скласти резюме та мотиваційний лист: поради від *HR-спеціалістки*» (The Page, 6 грудня 2023); «Ми з України: як *спеціалістка по Чорнобилю* рятує тварин і бібліотеки та пише книжку про війну» (The Page, 18 жовтня 2022); «*Спеціалістка з досліджень психічного здоров'я* Development Foundation Марта Пивоваренко вважає, що переселенці можуть долучатися до озеленення парків, плетіння сіток для ЗСУ, розбудови громад міст заходу» (The Page, 9 грудня 2022); «BBC цитує Клаудію Майор, *спеціалістку з оборони* SWP, Німецького інституту міжнародних відносин та безпеки» (The Page, 18 квітня 2022); «"Ми раді надавати споживачам додаткову інформацію щодо перероблення та робити процес сортування доступнішим», – зазначає Антоніна Пашніна, *спеціалістка зі сталого розвитку*» (Delo.ua, 29 листопада 2023); «Наприклад, до Києва приїжджала Мілада Вахудова, колега з американського університету, *спеціалістка з питань євроінтеграції*» (Delo.ua, 5 липня 2023).

Про органічність і природність творення назв на позначення жінок за різними характеристиками свідчать зафіксовані нами в медіатекстах такі номінації, як *рятівниця*, *захисниця*, *геройка*, *кураторка*, *адміністраторка*, *ескапістка*, *викривачка*, *візіонерка*, *ініціаторка*, *популяризаторка*, *натхненниця*, *меценатка*, *акціонерка*, *координаторка*, *стейкхолдерка*, *інвесторка*, *технократка*, *контриб'юторка*, *менторка*, *модераторка*, *веганка*, *урбаністка*, *стратегиня*, *фахівчиня*, *знавчиня*, *законодавиця*, *лобістка*, *посадовиця*, *мисливиця*, *гастроентузістка*, *податківниця*, *чиновниця*, *меценатка*, *філантропка*, *антикорупціонерка*, *опозиціонерка*, *спонсорка*, *фаундерка*, *функціонерка*, *засновниця*, *інфлюенсерка*, *бенефеціарка*, *новаторка*, *інноваторка*, *лауреатка*, *опонентка*, *інструкторка*, *креаторка*, *радикалка*, *гастроентузістка*, *методологиня*, *медіаторка*, *дебютантка*, *консультантка*, *керівниця*, *промоутерка*, *медалістка*, *виконавиця*, *світчерка*, *генійка*, *кураторка*, *астронавтка*, *рестораторка*, що утворені переважно з використанням суфіксів -к, -иц, -ин.

Позитивним фактом українського публічного дискурсу є урахування жінок при звертанні до широкої аудиторії, а також для номінування представників професії як такої. Вживання в одному реченні в медіатекстах іменників чоловічого і жіночого роду забезпечує дотримання гендерно паритетної мови в медіа. Такі формулювання сприяють оприявленню жінок, їхньої суспільної участі й ролі. Вони особливо регулярно використовуються у медіаматеріалах видання «The Page», що є свідченням усвідомленої редакційної позиції і політики. Аналогічні контексти зафіксовані й в інших аналізованих нами медіа, що говорить про позитивні зрушення, принаймні в офіційному дискурсі: «Ведучою курсу стала Марічка Падалко, а експертами та експертками – науковці й науковиці Українського інституту національної пам'яті та Університету Григорія Сковороди в Переяславі» (The Page, 22 листопада 2023), «Це відзнака для письменниць та письменників за твори, які допомагають формувати в дітях гуманне та дбайливе ставлення до тварин і довкілля» (The Page, 20 листопада 2023); «Для культурних менеджерів та менеджерок, або волонтерів та волонтерок, які працюють із людьми, що були змушені переїхати до безпечніших регіонів України чи країн Креативної Європи через війну» (The Page, 4 травня 2023); «Учасники та учасниці за підсумками освітнього курсу можуть підготувати на конкурс презентацію про власний проєкт та мати шанс виграти призи (пристрої виробництва Huawei)» (Delo.ua, 15 червня 2023); «На її сайті містяться як лекції про розвиток української культури від давніх часів до сучасності, так і інтерв'ю з провідними знавцями та знавчинями» (The Page, 18 березня 2024); «Це цілодобова, анонімна й безкоштовна лінія, на якій працюють професійні психологи та психологині» (The Page, 25 вересня 2023).

Такі контексти можна кваліфікувати як прояв стратегії фемінізації – «стратегії реформування мови, яка полягає в послідовному вживанні фемінітивів і відповідно униканні загального чоловічого роду». Це сприяє запровадженню в практику щоденного спілкування несексистської мови, визнаної загальноприйнятою в європейських країнах, якою послуговуються на засіданнях ООН, Ради Європи, міжнародних зустрічах усіх рівнів, в офіційній документації та в медіа⁴⁵.

Проаналізуємо частотність використання фемінітивних назв за різними сферами професійної діяльності в обраних нами медіа. Сфери, які представляють жінки, як бачимо із текстів аналізованих медіа,

⁴⁵ Гендер для медій. Підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей. Видання третє, виправлене та доповнене. Київ : Критика, 2017. С. 126.

надзвичайно різноманітні – від медичної, економічної, фінансової, енергетичної – до спортивної та бізнесової» (DT.UA, 19 липня 2019). Найбільш затребуваними для жінок, за даними медіа, є професії зі сфери IT, медицини, психології, торгівлі, рекрутингу, стилістики тощо (The Page, 23 квітня 2021).

Одним із важливих професійних напрямів в Україні останніми роками стає психологія. Психологічної допомоги й підтримки нині потребує багато вразливих груп населення. До 2019 року попит на послуги психологів був менший – «адже тоді ще не було пандемії COVID-19 та великої війни в Україні» (Delo.ua, 16 листопада 2023), нині психологічна підготовка – «невидимий бронезилет, який допомагає зберегти себе» (DT.UA, 18 жовтня 2019).

Великий масив проаналізованих нами публікацій містить низку фемінітивів на позначення діяльності жінок у сфері психології: *психологиня, сімейна психологиня, дитяча психологиня, практична психологиня, кризова психологиня, корпоративна психологиня, психоаналітикиня, психотерапевтка, дитяча психотерапевтка, гештальт-терапевтка*.

Номінації представниць психологічної практики зафіксовані нами в усіх аналізованих виданнях, вони формують розуміння психологічного дискурсу (проблем, інструментів роботи з ними, психологічних спеціалізацій тощо): «Як зберігати баланс у складні часи обговорили лікар-косметолог Дарія Тищенко, *психологиня*, одна із засновниць психологічних ігор Playersgetready Юлія Гайдай» (Delo.ua, 02 серпня 2023); «Люди, у яких сформована навичка читання та любов до нього, можуть легше впоратись із невизначеністю та мають розвинутішу навичку рефлексії», – каже *психологиня* Світлана Ройз» (The Page, 20 листопада 2023); «Ната поділилася власними переживаннями щодо війни, а *кризова психологиня* Марія надає експертні поради, як із ними впоратися» (The Page, 21 вересня 2023); «Оксана Шльонська, *дитяча психологиня* та кандидатка психологічних наук, вважає, що колискова є дуже важливим посланням для дитини» (The Page, 4 березня 2024); «3 весни 2023 року в Netpeak Group є *корпоративна психологиня*» (The Page, 16 липня 2024); «Ольга Мала, *дитяча психотерапевтка*, вважає, що такі ШІ-зображення формують ілюзорне відчуття свого тіла та тіла іншої людини» (The Page, 2 листопада 2023); «На ставлення до шлюбного договору вплинула й спадковість цінностей, мовляв, бабуся й мама не укладали, то чому я повинна?», – зазначає *сімейна психологиня* Юлія Ємельянова» (The Page, 11 лютого 2021); «З цим погоджується і *практична психологиня* Старокостянтинівської школи №4 Юлія Горodelська»

(DT.UA , 15 листопада 2020); «Війна на Донбасі поставила досвідчену *психотерапевтку* Олену Батинську перед суворим фактом: вона нічого не знає про військову психологію...» (DT.UA , 18 жовтня 2019).

Проте в аналізованих текстах ми фіксували й використання маскулінітивів на позначення жінок у цій професійній сфері, наприклад: «*Психотерапевт, психоаналітик, нейропсихолог, коуч*, авторка програми з налагодження сну Ольга Лавриченко дала читачам The Page поради щодо того, як легко та швидко заснути та як варто ставитись до сну» (The Page, 12.03.2023); «Одним з методів психологічної реабілітації, який набуває популярності, є каністерапія, розповіла *провідний кінолог* київського центру каністерапії InNikos Марина Прокопенко» (Delo.ua, 08 лютого 2024), що є свідченням того, що процес формування паритетної мови в українській практиці триває.

Традиційно висока представленість жінок у сфері освіти, проте досліджувані ділові медіа менше приділяли уваги освітній проблематиці. Нами зафіксовані номінації *педагогиня, логопедия, вихователька*: «*Педагогиню* Ларису Фесенко, *виховательку* дитячого садка Вікторію Душину, логопеда Катерину Якушевську відзначили на сцені церемонії премії. ... Та *педагогиня* не розгубилася – проводила заходи з дітлахами та їхніми батьками, коли це було безпечно. ... *Логопедия* почала курс масажу обличчя та язика, підбрала комплекс вправ (Delo.ua, 18 жовтня 2023).

Українські автори вказують, що рівень участі жінок у наукових дослідженнях достатньо високий у порівнянні з іншими країнами, проте наукова сфера не позбавлена горизонтальної й вертикальної гендерної сегрегації. Фемінізацію науки в Україні, яка спостерігалася в останні десятиліття, Н. Ісакова вважає не позитивною тенденцією, а наслідком погіршення фінансового забезпечення науки, зниження престижності наукової праці, впливу з науки дослідників-чоловіків⁴⁶. Сьогодні жінки роблять вагомий внесок у розвиток науки України, насамперед у гуманітарних, суспільних, фармацевтичних, медичних, хімічних та біологічних науках, нижчою є їхня представленість у сфері фізико-математичних та технічних наук⁴⁷. У медійних текстах широко використовуються номінації *науковиця, дослідниця* для позначення жінок, що займаються науково-дослідницькою діяльністю за різними науковими напрямками: «12 жінок-науковиць отримали премію в межах програми «Для жінок у науці» з 2018 року» (Delo.ua, 29 листопада 2023).

⁴⁶ Ісакова Н. Гендерний паритет у науці: тенденції в світі та в Україні. *Наука та наукознавство*. 2018. № 2 (100). С. 68.

⁴⁷ Там само. С. 83.

Нині в українській мові активно творяться й використовуються фемінітиви із суфіксом -ин (я), мотивовані назвами чоловіків, особливо на -лог, від яких раніше не утворювалися назви жінок⁴⁸. Фемінітиви цієї словотвірної моделі представлені в тематичній групі зафіксованих нами номінацій наукових дослідниць і діячок за науковими напрямками, вказаними раніше: *біологиня* (і молекулярна біологиня), *біотехнологиня*, *радіобіологиня*, *нейробіологиня*, *генетикиня*, *екологиня*, *соціологиня*, *філософиня*, *філологиня*, *літературознавиця*, *синоптикниня*, *кліматологиня*, *аналітикниня*, *орнітологиня*, *математикниня*, *антропологиня*, *історикниня*, *політологиня*, *культурна критикниня*, *стратегиня*: «Дар'я Лосева, *генетикниня*, *молекулярна біологиня*, наукова популяризаторка, співзасновниця проекту Muwaydna.ua, який займається підбором персональної дієти, аналізуючи ДНК» (Мінфін, 5 грудня 2019); «"Українці продовжують мріяти", – каже *соціологиня* Євгенія Близнюк, засновниця і директорка проєктів Corestone і Gradus» (Мінфін, 22 червня 2021); «*Соціологиня* та дослідниця міського простору Анна Кириченко порівнює розбудову населених пунктів з ремонтом квартири» (The Page, 8 листопада 2023); «Оксана Семенік, *історикниня мистецтва*, засновниця інформаційного проєкту Ukrainian Art History» (Форбс, 14 червня) «Серед світових спікерів Global Leadership Forum: Піа Лаурітцен, *данська філософиня* та науковиця, *радниця*» (The Page, 14 березня 2024); «Чого хоче від влади *орнітологиня* Наталя Атамась» (DT.UA, 19 квітня, 2019); «Українська *математикниня* Марина В'язовська цього року стала другою жінкою в історії, яка виграла медаль Філдса» (DT.UA, 06 грудня, 2022); «Як пояснює *аналітикниня* УКАБ Світлана Литвин, хоча наразі в ґрунті є певна нестача вологи, проте вона не критична» (Delo.ua, 27 березня 2023); «Надія Касянчук – *біотехнологиня* та викладачка курсу «Генетика та суспільство» у Київській школі економіки, національна координаторка ініціативи Bioinformatics for Ukraine» (The Page, 7 травня 2024); «Анастасія Торянік, 24 роки, *радіобіологиня*, Запоріжжя» (Форбс, 11 лютого 2024); «Нагороду *нейробіологиня* витратила на донати військовим, стипендії интернам-ВПО та підтримку стипендії, започаткованої на честь її загиблого на фронті колеги Біжана Шаропова» (Форбс, 26 березня 2024); «Щоб людина почала свідомо й постійно сортувати сміття, вона повинна чітко зрозуміти, навіщо це робить, яку вигоду з цього отримує, – говорить *екологиня* Юлія Дзвінка» (Delo.ua, 12 травня 2022); «*Кліматологиня* підкреслила, що

⁴⁸ Терещук Г. Давня українська мова. Фемінітиви та їхнє походження. 14 березня 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/davnia-ukrayinska-mova/31149104.html>

у квітні слід чекати різкого підвищення температури повітря» (DT.UA, 10 лютого, 2022).

Регулярно послуговуються у медійних текстах фемінітивами на позначення наукових ступенів і вчених звань – нами фіксувалися номінації: *докторка філологічних наук, кандидатка філологічних наук, кандидатка історичних наук, філологія PhD, старша наукова співробітниця, доцентка, завідувачка кафедри* тощо.

Нас цікавила представленість жінок у сферах політики, економіки, громадського життя, а також творення і використання відповідних фемінітивів-номінацій.

Автори вказують, що гендерна асиметрія у політичній сфері долається найбільш повільно через існування укорінених стереотипів, зокрема і про аполітичність жінок⁴⁹. Проте варто визнати, що політична поведінка жінок змінюється з процесами їхньої соціалізації, можливостей та розширення діапазону суспільних ролей. Зростанню участі жінок у політичному житті та їхнього зацікавлення політикою сприяло й підвищення рівня освіти⁵⁰.

У виданні «The Page» за аналізований період нами зафіксовано 25 слововживань лексеми *політикиня*, зокрема і винесення її в заголовок: «У Кишиневі затримали проросійську *політикиню* Марину Таубер» (The Page, 1 травня 2023); «Напад на *політикиню* стався ввечері 19 липня у спальному районі Львова» (The Page, 19 липня 2024); «Ультраправа *політикиня*, лідер партії «Брати Італії», стане першою жіркою-прем'єркою Італії, пише Politico» (The Page, 26 вересня 2022); «У Кишиневі затримали проросійську *політикиню* Марину Таубер» (Delo.ua, 1 травня 2023).

У медіа використовуються й лексеми *політологиня, політтехнологиня*: «білоруська *політтехнологиня* Марина Тарасюк» (DT.UA, 19 серпня 2020); «А отже, на тлі загальнонаціонального страйку ми побачимо розкол еліт і нову хвилю революційного піднесення», – сказала ZN.UA білоруська *політологиня* Світлана Гречуліна» (DT.UA, 19 серпня 2020); «Російська *політологиня* Тетяна Станова пояснює, що стратегія описати війну як «спеціальну військову операцію», яка не зачепить життя більшості росіян, ґрунтувалася на очікуванні того, що рф швидко її виграє» (The Page, 12 вересня 2022).

У медіаматеріалі «"Чоловіча сфера": чи справді в Україні мало політологинь» (The Page, 23 квітня 2021) йдеться про те, що «політологія залишається чоловічою сферою, і вельми бажаною для

⁴⁹ Гербут Н. Теоретико-методологічні засади гендерних досліджень. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України*. Вип. 1(57). С. 345.

⁵⁰ Там само. С. 349.

багатьох, особливо молодих, які, втім, уявляють її доволі спрощено». Рейтинг політичних експертів, представлений на платформі Ratings.Comments.UA, за 2020 рік серед 50 включених імен містив лише п'ять жіночих. Тобто на кожних дев'ятох чоловіків у цій професії – одна жінка.

Останніми роками в Україні можемо спостерігати, що жінки посідають провідні посади в міністерствах, очолюють складні напрями державного управління, відтак фемінітив *керівниця* є достатньо вживаним в аналізованих медіа: «Про це під час HRWS розповіла *керівниця з маркетингу та комунікацій Academy DTEK* Тетяна Шерман» (Delo.ua, 17 липня 2024); «Навіть під час війни туризм треба розвивати і підвищувати якість послуг, вважає *керівниця* Держагентства розвитку туризму» (Delo.ua, 1 липня 2024); «Наталя Кравченко, *керівниця напряму розвитку талантів та спільнот KSE Foundation*» (Форбс, 11 лютого 2024).

Одним із вагомих аргументів на користь доцільності пропорційного представництва жінок в органах влади, на керівних посадах є те, що їхні політичні пріоритети, які відрізняються від чоловічих, будуть впливати на вирішення таких питань, які пов'язані з екологією, охороною здоров'я, піклуванням про дітей тощо⁵¹. Жінки активно працюють в економічній сфері, банківській сфері – в усіх аналізованих нами медіа фіксуються, зокрема, номінації: *економістка, головна економістка, провідна економістка, молодша економістка, економістка-операціоністка, банкірка: «Економістка, керуюча директором Всесвітнього економічного форуму Саадія Західі під час свого виступу в Давосі представила звіт про майбутнє робочих місць на період до 2027 року»* (Delo.ua, 19 січня 2024); «Як повідомляє NV, такий прогноз дала *головна економістка* інвестиційної компанії Dragon Capital Олена Білан» (Delo.ua, 7 грудня 2023); «Кількість біженців впливає на цілу низку економічних аспектів, – пояснила *«Мінфіну» старша економістка* Центру економічної стратегії Дарія Михайлишина» (Мінфін, 01 лютого 2024); «Про це повідомила *молодша економістка* Центру економічної стратегії Марія Томіліна» (The Page, 13 вересня 2023); «*Банкірка* повідомила, що від початку дії програми беззаперечним лідером є сільськогосподарські підприємства, які отримали 39% від загальної кількості виданих кредитів» (Мінфін, 25 січня 2024).

У так званих «переважно чоловічих сферах» зафіксовано номінації: *машиністка в метро, водійка, драйверка, водійки навантажувачів,*

⁵¹ Гербут Н. Теоретико-методологічні засади гендерних досліджень. *Наукові записки ІПЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України*. Вип. 1(57). С. 355.

машиністка електропоїзда, операторка екскаваторів та фронтальних навантажувачів, фахівчиня складу й обслуговування авто, охоронниця, водолазка, пожежниця, охоронниця, QA-інженерки (IT), розробниці (IT), інженерка, інженерка-технологиня, розробниця, фермерка, засновниця виробництва ефірних олій повного циклу, засновниця виробництва професійних меблів.

Наведемо контексти: «Наталія Слинько додає що, наприклад, водійки або фахівчині складу і обслуговування авто зараз стають майже повноправними учасниками відбору на ці традиційно чоловічі посади» (The Page, 8 березня 2024); «в технічній школі метрополітену вже проходить навчання майбутня машиністка електропоїзда. Це перша жінка, яка проходить підготовку за цією спеціальністю в історії підприємства» (The Page, 28 червня 2024); «компанія (BlaBlaCar) у 2024 році планує сфокусуватися на розвитку спільноти, а саме на розширенні можливостей для жінок-водійок та пасажирок» (The Page, 24 травня 2024); «Найбільше спільних поїздок публікують драйверки з півдня України, а саме з Миколаївщини та Одещини» (The Page, 7 березня 2024); «В Україні запустять пілотний проєкт з навчання жінок-водійок автобусів» (Delo.ua, 25 липня 2024); «формуються пілотні групи на навчання за професіями водійок вантажних автомобілів з причепом та напівпричепом (категорія CE), а також операторок екскаваторів та фронтальних навантажувачів» (Delo.ua, 03 жовтня 2024).

Жінки досягають помітних успіхів у підприємництві, сприяючи економічному зростанню та інноваціям у динамічному й інклюзивному бізнес-середовищі. 56% новостворених бізнесів за 2023 рік – це жіночі бізнеси. Для підтримки жіночих підприємницьких ініціатив, уряд України реалізує низку програм: «Власна справа» (грантова програма, за якою можна отримати до 250 тисяч гривень на власний бізнес. Умовою є створення одного-двох робочих місць. 54% переможців програми саме жінки); «Розвиток для ветеранського подружжя» (можливість отримати від 250 тисяч до мільйона гривень на розширення або створення власного бізнесу); ваучер на навчання від Державної служби зайнятості (уряд пропонує ваучери на навчання від Державної служби зайнятості на вибір із 124 спеціальностей та 27 тисяч гривень, якими можна повністю або частково оплатити навчання)⁵². Згідно з опитуванням 2022 року, 90% жінок-підприємниць

⁵² Сисак І. Жінки в армії, політиці і владі: як змінилася гендерна ситуація в Україні. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/genderna-sytuatsiya-v-ukraini-voennohochasu/32696907.html>

вважають, що Україна пропонує абсолютно всі можливості для розвитку жіночого підприємництва⁵³.

На позначення жінок, які займаються підприємництвом, мають власні бізнеси нами фіксувалися дві фемінітивні назви: *підприємниця* і *підприємниця*. Використовуються й уточнювальні назви: «Фахівчиня з кіберзахисту, *криптопідприємниця* і співзасновниця міжнародної компанії з кібербезпеки Hacken Євгенія Брошеван» (Мінфін, 10 квітня 2024);

Лексеми *підприємниця* і *підприємниця* характеризуються різною частотністю використання в аналізованих медіа: у «The Page» переважає «*підприємниця*» (60 матеріалів проти 20, у яких фіксується *підприємниця*); на порталі «Мінфін» – перша форма зафіксована у шести публікаціях, друга – у чотирьох. У «Delo.ua» віддається перевага формі «*підприємниця*» (у 14 матеріалах проти 10 – зі словом «Підприємниця»). У «Дзеркалі тижня» нами зафіксовано лише форму «*підприємниця*» у шести матеріалах.

Жінки нині є активними партнерками, співзасновницями і співвласницями бізнесів, їхніми бенефіціарами. Нами зафіксовані відповідні номінації *партнерка* (*партнерша*), *бізнес-партнерка* (*бізнес-партнерша*), *керуюча* (і *керівна*) *партнерка*, *співкеруюча партнерка*, *управляюча партнерка*, *глобальна бізнес-партнерка*, *бенефіціарка* в усіх аналізованих медіа: «"Головне завдання керівника – робити невизначене визначеним", – критичними змінами у лідерстві, викликами для HR та рішеннями на них поділилася старша віцепрезидентка і *глобальна бізнес-партнерка* SoftServe Рената Делпорте (Delo.ua, 18 вересня 2023); «Кеті Стоктон, засновниця та *керуюча партнерка* Fairlead Strategies вважає, що ймовірнішим є прорив біткоїна вгору, ніж його зрив далі вниз» (The Page, 20 липня 2021); «наводить приклад Анастасія Луук, *співкеруюча партнерка* юридичної компанії "АРМАДА"» (The Page, 13 серпня 2024); «Такі норми справді спростять життя українців, адже автоматичний перехід права власності або користування на ділянку виключає корупційний складник, вважає *управляюча партнерка* компанії Olsten partners Олеся Романенко» (The Page, 9 листопада 2021); «Марина Авдєєва, *керівна партнерка* СК «Арсенал Страхування», засновниця стартапу» (*керівна акціонерка*)» (Delo.ua, 24 квітня 2024).

Хоча, за даними аналітичних джерел, частка жінок у власності та вищому керівництві підприємств є недостатньою: лише 17% топ-менеджерів компаній в Україні є жінками, і лише 15% компаній мають

⁵³ Гендерний профіль країни Україна. ЄС за гендерну рівність: служба допомоги реформам. Оновлений, липень 2023 року. С. 80.

жінок серед мажоритарних власників⁵⁴. Варто визнати, що за матеріалами аналізованих медіа спостерігається певний дисонанс щодо офіційної статистики та загального характеру матеріалів у медіа. Останні є більш оптимістичними й позитивними, оскільки, очевидно ґрунтуються на окремих історіях успіху. Вони покликані культивувати певні моделі бажаної суспільної поведінки, а не лише встановлювати реальний стан.

Жінка нині – і перспективна *фермерка* («Corteva Agriscience розпочинає реєстрацію на освітньо-грантову програму для *фермерок TalentA-2023*» (Delo.ua, 05 квітня 2023)) і *управителька ферми* («Вікторія Давиденко, 34, *Управителька ферми «Соломахине Ранчо»* с. Литвинівка, Київська область (Форбс, 11 лютого 2024)). Хоча зафіксовано й фемінітив *фермерша* з негативною конотацією у відповідному контексті: «СБУ встановила, що у серпні *фермерша* передала окупантам 250 тонн насіння соняшнику з врожаю минулого року, які були відразу вивезені на територію РФ» (Delo.ua, 05 жовтня 2022).

Жінки переважають серед медичних працівників (вони становлять понад 80% лікарів і близько 90% медсестр)⁵⁵. У медійних текстах нами зафіксовано використання таких медично-фармацевтичних номінацій: *медицина, фахівчиня виробництва ліків, гінекологиня, нутриціологиня, лікарка-хірург, сімейна лікарка, фармацевтка*; «Я думаю, успіх відео полягає також у тому, що його герої – реальні люди: *лікарка-хірург, волонтерка та військова*, тому ця історія така щемливо реалістична. Також ми робили фотопроєкт для київського метрополітену з іншими загартованими героями нашого часу: *фармацевтка, водій, електрик, фахівчиня виробництва ліків, хірург, волонтер*» (Delo.ua, 12 квітня 2023); «*Ситуація у сфері підбору персоналу стане ще складнішою у зв'язку із зобов'язанням медиків і фармацевток з 1 жовтня ставати на військовий облік, адже молоді спеціалісти будуть ще більш обережно підходити до пошуку роботи*» (The Page, 2 жовтня 2023); «*Колискова заспокоює дитину та знімає стрес ...*», – розповідає *сімейна лікарка, педіатр Антоніна Малаєва*» (The Page, 4 березня 2024); «А створювати відчуття жіночності допомагають *нутриціологині, фотографині, візажисти, психологині, арттерапевти й тренер з танців*» (Delo.ua, 19 травня 2023); «Зокрема серед переможців є такі ідеї, як: «М'ясКо від мами» – *медицина, матір двох воїнів батальйону «Азов», один з яких загинув від рук ворога, почала готувати та відправляти на фронт продукти*» (Delo.ua, 22 січня 2024) – і в тому ж тексті про неї: «Медик,

⁵⁴ Гендерний профіль країни Україна. ЄС за гендерну рівність: служба допомоги реформам. Оновлений, липень 2023 року. С. 51.

⁵⁵ Там само. С. 54.

матір двох воїнів батальйону «Азов», один з яких загинув від рук ворога, почала готувати та відправляти на фронт продукти».

Нами в аналізованих медіа зафіксовано номінації, які відображають активну жіночу присутність в умовах воєнного часу: *захисниця, волонтерка, медична волонтерка, переселенка, військова, військово-службовиця, бійчиня, ветеранка, офіцерка, снайперка, бойова медикіння, парамедикіння, бойовикиня, керівниця військового відділу, танкістка, артилеристка, кулеметниця, стрільчиня, інструкторка з глибоководного військового дайвінгу, фіксерка, військова журналістка, пресофіцерка, інформаторка, піхотинка, льотчиця*: «*Парамедикіння Тайра стала лауреаткою американської премії "Найхоробріша жінка світу"*» (DT.UA, 06 березня, 2023); «*Зінкевич стала медичною волонтеркою після закінчення школи, а у 2014 році на початку воєнних дій в Україні заснувала медичний батальйон*» (DT.UA, 06 грудня, 2022); «*у мережі з'явилося відео з бойовою медикіннею «Пташкою», яка запевнила, що бійців «Азову» ще рано ховати та вони триматимуться до останнього*» (The Page, 12 травня 2022); «*Зараз вона – військова медикіння роти вогневої підтримки 244 батальйону 112 бригади ТРО*» (The Page, 24 серпня 2023); «*Зокрема, жінкам не дозволяли працювати машиністками в метро, водолазками, пожежницями та снайперками*» (The Page, 8 березня 2024); «*Спроба звинуватити нібито бійчинню полку «Азов» Наталю Шабан (до шлюбу – Вовк) у вбивстві дочки російського пропагандиста Олександра Дугіна Дар'ї Дугіної – це досить незграбно зроблений фейк*» (The Page, 22 серпня 2022); «*Офіцерка ЗСУ Оксана Горбач прокоментувала закон, ухвалений Володимиром Зеленським*» (The Page, 27 липня 2023); «*Історіями, які її вразили, також поділилася фіксерка та військова журналіста Ілона Македон*» (The Page, 16 лютого 2023); «*Наразі у ЗСУ є танкістки, артилеристки і навіть унікальна інструкторка з глибоководного військового дайвінгу*» (The Page, 24 липня 2022); «*Вони були бойовикинями, революціонерками тощо. ... понад 90 років жінки брали участь у силових структурах протоІзраїлю, а потім й Ізраїлю*» (The Page, 1 жовтня 2023); «*Перші повноцінні бойові підрозділи, де вони були піхотинками, з'явилися лише у 2000-х, льотчицями – у 1990-х. До цього їх також призивали, але на якісь тиллові посади*» (The Page, 1 жовтня 2023); «*За словами пресофіцерки, зброя була не вогнепальною, а сам пістолет наразі не знайдено*» (ТСН, 09.08.2024).

Недивно, що подеколи в одному тексті співіснують різні номінації – жіночого й чоловічого роду, що свідчить про неусталеність номінування, наприклад: «Згідно з повідомленням, держсекретар США Ентоні Блінкен оголосив про допомогу НАТО для українських жінок-

військовослужбовців на прийомі після круглого столу НАТО "Жінки, мир, безпека". ... "Сьогодні ми робимо крок, щоб забезпечити українських військовослужбовців необхідним спорядженням", – заявив Блінкен» (Delo.ua, 10 липня 2024).

У медіа обговорюється й представленість жінок-військових, які мають високі офіцерські звання – у матеріалі «Чому в українській армії так мало генералок – відповідь уповноваженої з гендерної політики», визнається, що «жінка-генералка в армії – рідкісне явище не тільки в Україні», «відстань між полковницею та генералкою справді складно подолати», «Щоб у нас було більше *жінок-генералок*, має бути більше *жінок-лейтенанток, майорок, полковниць*» (Апостроф, 14 серпня 2024).

Сфера системи безпеки також стає більш лояльною до участі жінок – станом на кінець 2020 року жінки становили 46% співробітників Міністерства внутрішніх справ; станом на лютий 2023 року до 28% зросла частка жінок серед поліцейських порівняно з 25% у 2020 році⁵⁶. Уже з 2019 року нами фіксувалася лексема *поліціантка* та субстантивований прикметник *поліцейська*: «Серед артефактів є почесні медалі, нагороди, малюнок, зроблений полеглим захисником Віталієм Киркачем-Антоненком, картина військової волонтерки, парамедикині й *поліціантки* Тати Кеплер та інші експонати, кожен з яких несе в собі історію героя» (The Page, 29 березня 2024); «Державна програма «ЄОселя» видала перші кредити на житло в Харкові та Запоріжжі. Їх отримали *поліцейська* і працівник СБУ» (The Page, 19 вересня 2023).

Проте на позначення представниць цієї професії у медіа використовують і маскулінітиви: «*Шкільний офіцер поліції* Лисичанська Єлизавета Князева згадує реакцію слідчих, коли вона прийшла до них із проханням дати кілька кейсів дітей із проблемною поведінкою» (DT.UA, 12 квітня 2019).

Медійна сфера традиційно репрезентована журналістами і журналістками, що відображено в відповідних номінаціях. В аналізованих медіа зафіксовано такі фемінітиви: *блогерка, журналістка, публіцистка, медіатренерка, SMM-менеджерка, бізнес-журналістка, телеведуча, копірайтерка, головна редакторка, адвокаційна редакторка, Lead редакторка, редакторка вертикалі, фрилансерка, журналістка-розслідувачка, ТікТок-продюсерка*.

Наведемо деякі контексти: «Історіями, які її вразили, також поділилася *фіксерка* та *військова журналістка* Ілона Македон» (The Page, 16 лютого 2023); «Катерина Яковленко – *публіцистка*,

⁵⁶ Гендерний профіль країни Україна. ЄС за гендерну рівність: служба допомоги реформам. Оновлений, липень 2023 року. С. 62.

*журналістка, дослідниця візуальної культури та кураторка» (The Page, 7 березня 2024); «Люди тягнуться до тих, хто здатен бути собою, хто не боїться показати свої слабкості та поділитися своїми людськими переживаннями», – розповідає Ніна Міщенко, бренд-стратегія, експертка з комунікацій, *бізнес-журналістка* і викладачка курсу “Інтегровані маркетингові комунікації” UCU Business School (Львів)» (Delo.ua, 22 травня 2024); «Олена Мудра, *журналістка-розслідувачка, фрілансерка*, Ужгород, НикВести» (DT.UA, 17 січня 2024); «Ася Гарбузова, *Lead редакторка* DOU, Валентина Дудко, *редакторка вертикалі* "Стартапи" Forbes Ukraine, ... “Чи варто бізнесу йти в ТікТок?” – кейс-стаді від Маші Лаврової, *TikTok-продюсерка* в Kyiv Independent» (Delo.ua, 19 червня 2024).*

Фіксується й використання маскулінітивів: «Вони сказали, що запросять її, щоб розповіла, – повідомила DT.UA прес-офіцер департаменту власної безпеки Нацполіції Олеся Орлова» (DT.UA, 19 липня 2019).

У правовій сфері спостерігається активна представленість фахівчинь, для номінування яких використовуються такі лексеми: *адвокатка, військова адвокатка, правозахисниця, державна реєстраторка прав, юристка, юристка-аналітик, керівниця практики земельного права та нерухомості, провідна фахівчиня з медичного права*: «Але, як додає *адвокатка*, навіть коли майно під арештом, це не забороняє людям там жити – виконавча служба не відбиратиме єдине житло» (Delo.ua, 15 червня 2024); «Варто зауважити, що додаткова винагорода у розмірі 100 тисяч гривень ділитись між членами сім'ї, які претендують на таку винагороду», – зазначає *військова адвокатка* Олена Дабіжа» (The Page, 7 листопада 2023); «"Повна мобілізація": *юристка* пояснила, чи можлива вона в Україні» (DT.UA, 19 квітня); «39-річна *юристка* та *правозахисниця* з початку повномасштабного вторгнення збирала докази воєнних злочинів росіян в Україні: бомбардувань, згвалтувань, тортур, депортацій – через ЦГС» (The Page, 2 грудня 2022).

У спортивному сегменті медіадискурсу активно функціонують такі лексеми: *легкоатлетка, фіналістка Олімпійських ігор, срібна призерка чемпіонату світу, чемпіонка юнацьких Олімпійських ігор, переможниця чемпіонату, стрибунка у висоту, стрибунка на батуті, бігунка, плавчиня, боксерка, батутистка, канойстка, веслувальниця, дайверка, фехтувальниця, тенісистка, дзюдоїстка, велоспортсменка, фігуристка*: «Кенійську бігунку Фейт Кіп'єгон дискваліфікували після фінального забігу на 5000 метрів на Олімпіаді-2024 у Парижі» (DT.UA, 06 серпня 2024); Вона стала першою плавчинєю, якій вдалося виграти золото на чотирьох

літніх Олімпіадах поспіль» (DT.UA , 04 серпня 2024); «Боксерка збірної Італії Анджела Каріні знялася з бою проти суперниці з Алжиру Іман Хеліф на Олімпіаді-2024 у Парижі» (DT.UA, 01 серпня 2024); «Тренер російської батутистки Анжели Бладцевої Олексій Рижков заявив про те, що має претензії до суддівських оцінок на олімпійському турнірі зі стрибків на батуті» (DT.UA, 02 серпня 2024); «Українська канойстка 24-річна Людмила Лузан виборола бронзову медаль на Олімпійських іграх в Токіо» (BBC news Україна, 5 серпня 2021); «Українські веслувальниці Анастасія Рибачок та Людмила Лузан на Олімпіаді-2024 отримали срібну медаль у веслуванні в каное-двійці на дистанції 500 метрів» (ua.news, 9 серпня 2024); «Українська дайверка готується пірнути глибше за 25-поверхівку на чемпіонаті світу» (The Page, 7 серпня 2024); «Фехтувальниця виграла бронзу в індивідуальній першості на шаблях» (DT.UA, 03 серпня 2024); «Українським тенісисткам вдалося здобути вольову перемогу з рахунком 4:6, 6:4, 10:7» (DT.UA, 01 серпня 2024); «Дзюдоїстка збірної України Дар'я Білодід вперше прокоментувала свій невдалий виступ на Олімпіаді-2024 у Парижі» (DT.UA, 31 липня 2024); «Також Україна вимагала усунення стрибунки на батуті Анжели Бладцевої через відеоролики, в яких вона виступає із символікою, пов'язаною з військовою агресією РФ» (DT.UA, 27 липня 2024); «Наприклад, ще 2018 року українська фігуристка Олена Савченко здобула золоту медаль, але представила не Україну, а Німеччину» (The Page, 7 серпня 2024).

Розлогим у медійних текстах є перелік номінацій на позначення мистецьких професій і спеціалізацій, у яких жіноча представленість завжди була традиційно високою. З огляду на характер обраних для аналізу медіа, цьому сегменту суспільної діяльності приділено не так багато уваги порівняно з іншими. Нами зафіксовано такі лексеми: *мисткиня, мистецтвознавиця, кінокритикиня, головна режисерка, режисерка-документалістка, сценаристка, культорологиня, дослідниця візуальної культури, культурна критикиня, художниця-концептуалістка, монументалістка, художниця-керамістка, артоглядачка*, утворені за різними словотвірними моделями. Наведемо деякі контексти, що ілюструють їхнє значення: «Сьогодні весь творчий доробок Горської-монументалістки практично втрачено: більшість її робіт потрапила під окупацію ще 2014 року» (The Page, 17 березня 2024); «*Мисткиня* не тільки вивчає, а й створює сучасний одяг у стилі етно-модерн, її колоритні вишиванки знані не тільки в Україні, а й далеко за її межами» (DT.UA, 16 травня 2019); «У Бабиному Ярі відкрили «Кристалічну стіну плачу» авторства відомої *художниці-концептуалістки* Марини Абрамович» (The Page, 16 жовтня 2021);

«відкрилася ювілейна виставка «Простір любові» художниці-керамістки Неллі Ісупової, яка 1 березня святкувала 85-річний ювілей» (The Page, 3 березня 2024); «Лєна Чиченіна, *артоглядачка*» (DT.UA, 17 січня 2024).

Попри те, що дипломатична сфера поки є достатньо закритою для фемінітивів, нами зафіксовані окремі номінації – *дипломатка, посолка, експосолка, посланниця, амбасадорка, консулка, генеральна секретарка ОБСЄ*: «Також маємо попрацювати над розробкою систем PLIS, IACS і FADN, що є трьома важливими стовпами спільної аграрної політики ЄС», – зазначила Ольга Трофімцева, експертка у галузі АПК, *експосолка* з особливих доручень МЗС України (Delo.ua, 13 червня 2024); «Петков додав, що, як і раніше, незадоволений тим, що *посланниця* Москви діяла не як *дипломатка*, а як "пропагандистська машина"» (The Page, 11 травня 2022); «Канада призначила *амбасадорку* в Україні: що про неї відомо» (DT.UA, 24 серпня 2023); «*Генеральна консулка* Польщі у Львові Еліза Дзвонкевич засудила дії польських фермерів на кордоні з Україною» (Мінфін, 21 лютого 2024); «*Дипломатка* загострила увагу на системах ППО» (DT.UA, 20 травня 2024).

Але водночас в аналізованих текстах фіксуються й іменники чоловічого роду на позначення жінок – дипломатичних працівниць: «*Пані посол* в Угорщині назвала основні пріоритети Дунайської комісії, яку очолює Україна» (DT.UA, 15 січня 2021); «*Посол України* в США закликала надати озброєння якомога скоріше» (DT.UA, 20 травня 2024); «*Експосол США* в Україні Марі Йованович презентувала книгу мемуарів» (DT.UA, 15 квітня 2023). Отже, процес формування гендерної збалансованості медіатекстів триває, фемінітивні назви поступово посідають належне їм місце в мовній системі, будучи віддзеркаленням відповідних суспільних процесів і трансформацій.

ВИСНОВКИ

Медіа відводиться особлива роль у консолідуванні українського суспільства, у мобілізуванні активностей, спрямованих на повоєнні відбудовні ініціативи. Водночас медіадискурс є відображенням суспільної динаміки, зокрема і на рівні мовних засобів. На основі узагальнення медіапрактики за матеріалами ділових медіа протягом 2019–2024 років констатуються помітні зміни в гендерній диференціації українського суспільства: озширення гендерних ролей і можливостей жінок, що виявляється у більшій їх активності у професійній діяльності, яка раніше вважалася «чоловічою»; зміни в сімейних структурах, збільшення кількості сімей, у яких жінки є основними годувальницями; підвищення обізнаності про гендерну рівність, усвідомленість її

важливості та усунення дискримінації; виразніше відображення в медіа різноманітності гендерних ідентичностей та ролей. На перерозподіл гендерних ролей вплинули активні бойові дії на території України, коли на жінок лягає більша відповідальність за забезпечення функціонування економіки країни. Вони прискорили й вияскравили трансформацію гендерного співвідношення у сфері професійної зайнятості, активізували залучення жінок до роботи в різних професійних сферах, раніше для них не актуальних, що чітко простежується із матеріалів проаналізованих нами медіа. Чинником і результатом цього стають і зміни в лексиці української мови, зокрема, формування масиву фемінітивних назв на позначення жінок за професією, посадою, званням, за участю в політичному й громадському житті. Ставлення до фемінітивів у суспільстві пройшло еволюцію від несприйняття до усвідомлення необхідності розширення їхнього масиву у відповідь на зміну суспільних умов і тенденцій. Маскулінітиви перестають бути єдиними й навіть основними лексичними засобами на позначення жінок за різними ідентичностями. Мова оперативно відгукується на суспільний запит ослівлювати діяльність жінки більш точно й однозначно. Передумовами цього стає розвиток освіти й наукових досліджень, діяльність правозахисних рухів і громадських організацій, технологічний прогрес і глобалізаційні зміни, відповідні законодавчі зміни, економічні фактори.

АНОТАЦІЯ

Простежується специфіка реалізації функцій медіа в умовах воєнних викликів, можливості й потенціал медіа в організації й підтримуванні суспільної активності. Аргументується зростання ролі медіа в мобілізуванні українського суспільства, підвищенні його резильєнтності, формуванні громадської думки, мобілізації та стимулюванні активності суспільних груп, необхідних для економічного відновлення.

На основі моніторингу матеріалів онлайн-медіа економічного спрямування за 2019–2024 рр. констатується розширення сфер суспільної активності жінок. Вказується, що поштовхом для цього стали, зокрема, воєнні дії, законодавчі зміни й економічні чинники. Простежуються мовні засоби медійного відображення участі жінок в економічних, бізнесових, суспільних проєктах на прикладі використання фемінітивів. Фактичним матеріалом дослідження стали мікроконтексти, у яких функціонують фемінітиви і маскулінітиви, дібрані шляхом довільної вибірки з текстів «The Page», «Delo.ua», «Мінфін», «Дзеркало тижня» – загалом опрацьовано понад 600 медіатекстів за 2019–2024 рр., у яких зафіксовано майже 350 фемінітивів.

Констатується системне й послідовне використання у медіадискурсі фемінітивів на позначення професійної зайнятості сучасної жінки, її громадської активності. Відзначається широкий тематичний діапазон фемінітивів, зміна ставлення до них у суспільстві – від неприйняття до усвідомлення необхідності розширення їхнього масиву. Вказується на поступове формування в Україні більш інклюзивного та рівноправного суспільства, у якому є можливість реалізувати свій потенціал незалежно від гендерної ідентичності, що буде важливим у контексті реалізації завдання повоєнного відновлення.

Література

1. Бабенко М. Водійки, інженерки, розробниці. Як стирається межа між чоловічою і жіночою роботою. The Page. 8 березня 2024. URL: <https://thepage.ua/ua/economy/rinok-praci-v-ukrayini-2024-yak-zhinki-opanovuyut-cholovichy-profesiyyi>
2. Висвітлення теми гендерночутливого відновлення України: досвід медіа. Аналітичний матеріал. Авторки: Ліза Кузьменко, Зоя Красовська. 27 с. URL: <https://webportal.nrada.gov.ua/wp-content/uploads/2024/04/Vysvitlennya-temy-gendernochutlyvogo-vidnovlennya-Ukrainy.pdf>.
3. Гендер для медій. Підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей. Видання третє, виправлене та доповнене. Київ: Критика, 2017. 224 с.
4. Гендерний профіль країни Україна. ЄС за гендерну рівність: служба допомоги реформам. Оновлений, липень 2023 року. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2024/03/eu4genderhelpdesk_ukrainegenderprofile_2023-cgp_ukr_v5.pdf.
5. Гербут Н. Теоретико-методологічні засади гендерних досліджень. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2012. Вип. 1(57). С. 344–361.
6. Дайджест відновлення України. Ukraine Recovery Digest №133. Щотижневий огляд медіа, офіційних заяв та думок експертів на тему відновлення України. 30 вересня – 06 жовтня 2024. 20 с. URL: https://rdo.in.ua/sites/default/files/pdf/digest133_ukr.pdf
7. Довженко О. Наслідки відчуження: що буде після призупинення допомоги США для громадського сектору. URL: https://24tv.ua/shho-bude-cherez-vtratu-finansuvannya-vid-usaid-tri-stsenariyi_n2740033?fbclid=IwY2xjawIH9ixleHRuA2FlbQlXMAABHcJ9vBiLG_RUZNJqi7F4sNRxoD1R06xq7K3_TXIAzEwsNQ2hTzw5B7kNkg_aem_6Y8WeuHg6XHnb_YcSaV4AQ.

8. Дослідження ініціатив у сфері повоєнного відновлення. Червень 2023 р. 235 с. URL: https://ednannia.ua/images/Master_version_UKR_Rebuilding.pdf.

9. Ісакова Н. Гендерний паритет у науці: тенденції в світі та в Україні. *Наука та наукознавство*. 2018. № 2. С. 68–90.

10. Ковальова А. Як змінювалася кількість жінок в українському ІТ за останнє десятиліття. URL: <https://thepage.ua/ua/news/yak-zminyuvalasya-kilkist-zhinok-v-ukrayinskomu-it-za-ostannye-desyatilittya>

11. Компас. Посібник з освіти з прав людини за участю молоді. Друге вид., переглянуте у 2020 р., оновл у 2023 р. Вид-ро Ради Європи. Надруковано в Україні. 496 с. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/hre-and-activism>.

12. Концепція відбудови України. URL: <https://ti-ukraine.org/project/reconstruction-of-ukraine/>

13. Концепція стратегії повоєнного відновлення та розвитку України URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-05/stratvidnovlennya-koncept-v2.pdf>.

14. Курченко Л. Лінгвістичне конструювання гендерних відносин влади в дискурсі: до історії та методології досліджень. *Studia linguistica*. 2012. Вип. 6 (2). С. 306–313. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stling_2012_6\(2\)_49](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stling_2012_6(2)_49).

15. Левченко М. Жінки під час війни: до чого призведе те, що українки опинились на передовій захисту цивільних в Україні. URL: https://rubryka.com/blog/women_in_war/.

16. Левченко О. Лінгвістичні дослідження гендеру в Україні. *Людина. Комп'ютер. Комунікація : збірник наукових праць*. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2017. С. 74–83.

17. Лібанова Е. Ринок праці України: де працює більшість українців і скільки заробляє. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2023/10/20/114567467/>

18. Марутян К. Культура гендерно чутливої комунікації в секторі безпеки і оборони. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/472>

19. Пахнін М. Засоби масової комунікації та засоби масової інформації: співвідношення понять. *Юридичний бюлетень*. Випуск 8. 2018. С. 65–71. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/8_2018/11.pdf

20. Понад 60% жінок вважають, що війна посилила їх роль у суспільстві та бізнесі. URL: <https://mind.ua/news/20279460-ponad-60-zhinok-vvazhayut-shcho-vijna-posilila-yih-rol-u-suspilstvi-ta-biznesi>.

21. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства охорони здоров'я України від 29 грудня 1993 р. № 256 : Наказ Міністерства охорони здоров'я від 13.10.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1508-17>.

22. Сваричевська А. Фемінітиви і гендерне мовознавство з позицій феміністської лінгвістики. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 43 том 3, 2021. С. 88–93. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/43-3-14>. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/43_2021/part_3/16.pdf

23. Сисак І. Жінки в армії, політиці і владі: як змінилася гендерна ситуація в Україні. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/genderna-sytuatsiya-v-ukraini-voennoho-chasu/32696907.html>

24. Смирнова І. В ритейлі жінками намагаються закривати «чоловічі» вакансії. Виходить не завжди. URL: [\(брак синіх комірців\)](https://thepage.ua/ua/ritejl/oglyad-rinku-praci-v-ukrayinskomu-ritejli-brak-linijnogo-personalu)

25. Терешук Г. Давня українська мова. Фемінітиви та їхнє походження. 14 березня 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/davnia-ukrayinska-mova/31149104.html>.

26. Українське життя у ритмі відновлення після війни та участь жінок у цьому процесі. 20 червня 2023. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/ukrajina-pislya-viyni-yakoyu-bude-rol-zhinok-u-vidnovlenni-krajini-50323220.html>

28. Gender equality in education, employment and entrepreneurship: Final report to the MCM – 2012. URL: <http://www.oecd.org/employment/50423364.pdf>. p. 17.

27. PROON v Ukraini. URL: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/ourwork/sdg-overview.html>.

Information about the author:

Zykun Natalia Ivanivna,

Doctor of Sciences in Social Communications, Professor,
Dean of the Faculty of Social and Humanitarian Technologies,
Sports and Rehabilitation
State Tax University
31, Universytetska st., Irpin, 08201, Ukraine